

Миталипов А.К.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР
ОРГАНДАРЫНЫН ИШТӨӨ СИСТЕМАСЫНДА ЖАШ ӨСПҮРҮМДӨР
АРАСЫНДА УКУК БУЗУУЛАРДЫ АЛДЫН АЛУУ**

Миталипов А.К.

**ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В СИСТЕМЕ РАБОТЫ ОРГАНОВ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

A.K. Mitalipov

**PREVENTION OF CRIME AMONG MINORS IN THE SYSTEM OF WORK OF BODIES
INTERNAL AFFAIRS OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 37. 02

Макалада Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын иштөө системасында жаш өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алуу багытында алып барылып жаткан иш чаралар жана жана анда орун алган жетишпестиктер жөнүндө.

Негизги сөздөр: социалдык чөйрө, өспүрүмдөр, педагог, укук бузуучу, таасир, ыкма.

В статье рассмотрены актуальные проблемы профилактики правонарушений среди несовершеннолетних в системе органов внутренних дел Кыргызской Республики и отмечены возможные направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: социальная среда, несовершеннолетние, педагог, правонарушитель, воздействие, метод.

The article describes the current problems of prevention of juvenile delinquency in the system of internal affairs of the Kyrgyz Republic and outline potential directions for further research.

Key words: social environment, minors, the teacher, the offender, the impact, of the method.

Азыркы кыргыз коомчулугунда социалдык чөйрө өнүгүп жаткан процессте мамлекеттеги жалпы коомдук жашоодо жеке атуулдар үчүн криминалдашуу «ооруга» айланып келүүдө. Андыктан коомчулук, мамлекет кылмыштуулук жана укук бузуучулар менен күрөшүүдө бул социалдык негативдүү кубулушка таасир берүүчү ыкмалар катары аны эки жолдогу жаза менен ишке ашырып келүүдө.

Биринчи жаза – жасаган иши боюнча «өч алуу». **Экинчи жаза** – бул терс аракеттенүүнү колониялык түзөтүү-мүмкүнчүлүгү же, мамлекет жана коомчулуктун таасир берүүчү мыйзамдарына каршы жасалган жүрүм-турумдардын одоно түрдө бузулуусун өз убагында алдын алуу. Андыктан, өспүрүмдөр тобу тарабынан жасалган кылмыштардын жана укук бузуулардын мүнөзү боюнча күрөшүүдө биринчи кезекте кылмыш жаза чараларынан башка «оорууну» начарлантуу ыкмаларын колдонуу маселесин бүгүнкү күнү коомчулуктун алдына коюу зарылдыгы туулууда. Ошол себептен Кыргыз коомчулугу өспүрүмдөр арасында кылмыштуулуктун

жана укук бузуулардын алдын алуу боюнча негативдүү саясий мамлекеттик концепция иштеп чыгуусу бүгүнкү күндүн талабы деп таанууга туура келет.

Илим – бул багытта фундаменталдык актыларды жана стратегиялык маселелерди иштеп чыгууда өзүнүн күчүн багыттагандыгы, кылмыштуулук менен күрөшүү боюнча саясий укуктук актарды даярдагандыгы белгилүү. Бирок ушул күнгө чейин Кыргызстан үчүн манилүү мамлекеттик деңгээлде кабыл алынган негизги документ катары өспүрүмдөр арасында кылмыштуулуктун алдын алууда үгүт насаат иштерин аныктоо стратегиясы боюнча бир да документтин жоктугу мамлекеттин бул маселе боюнча канчалык деңгээде иш алып барып жаткандыгынан кабарлайт. Анткени буга себеп, азыркы шартта бирдиктүү маанидеги алдын алуу иш чараларын изилдөөдө криминалогия, психология, социология, педогогика ж.б. илимдердин биргелешкен илимий изилдөөчү адистеринин жоктугунан өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алуучу түрдүү окшош маселелерин кароодо фундаменталдык багыттагы субъектинин аракеттенген иш аракеттеринин зарылчылыгы пайда болуп, ички иштер органдарынын кызматкерлери менен педагогдордун биргеликте жасаган күч аракеттеринин таасири керектелинүүдө. Тактап айтканда педагог окмуштуулар өспүрүмдөр арасында үгүт нассат иштерин изилдөө процессинде толук ишеним менен үйрөнүүнү бүгүнкү күндө тереңдетүүнүн керектиги.

Бирок, бизге чейин дале өспүрүмдөр арасында кылмыштуулуктун жана укук бузуулардын алдын алуу маселелерин аныктоодо криминалист-окмуштуулар Н.Г. Антонова, А.И. Алексеева, Ю.М. Антонова, Б.С. Волкова, С.И. Герасимова, В.В. Лунева, М.Д. Лысова, С.В. Максимова, Г.М. Миньковского, А.Я. Сухарева, Г.Н. Фильченкова өзүнүн илимий эмгектерин жазышкан.

Укук бузуучу жаш өспүрүмдөрдүн өздүк психологиялык мүнөздөмөсү жана алардын жүрүм-турумдарынын бузулуу себептерин психологиялык жактан түзөтүү жолдорун чет элдик окмуштуулар: М.А. Алемаскин, Б.М. Алмазов, И.П. Башкатов, С.А.

Беличев, Л.С. Выготский, В.Д. Ермаков, Е.В. Змановская, Л.М. Зюбин, Н.И. Крюкова, Т. Шибутани, В.Г. Степанов, Д.И. Фельдштейн, Л.Б. Филонов, А. Маламенди, Р.Уолтерс илимий иштеринде чагылдырышкан. Ал эми өспүрүмдөрдүн жүрүш туруштарынын бузулуусундагы социалдык - педагогикалык себептерин С.В.Агулина, А.С. Белкин, В.Г. Бочарова, Ю.В. Гербеков, М.П. Гурьянова, А.В. Мудрик, Г.С. Тагирова, Г.В. Яркин илимий изилдөө иштеринде аныкташкан[1,2,3,5,7]. Ошондой эле өспүрүмдөрдүн деваинттык жүрүм-турумунун бузулуусун түзөтүү жана анын алдын алуу системасын иштеп чыгуу боюнча окумуштуул ар С.А. Беличев, Т.Ф. Блонский, Г.В. Вершина, В.Н. Гуров, Е.В. Змановская, Н.А. Катаева, И.С. Клемантович, Я. Корчак, Н.Р. Кочевич, А.С. Макаренко, Л.И. Маленкова, Г.П. Медведев, А.И. Миллер, И.Б. Михаилова, И.А. Невский, Л.И. Никитина, А.М. Печенюк, Л.С. Славина, В.Н. Сорока-Росинский, В.А. Сухомлинский, Г.С. Тагирова, Т.М.Титаренко, В.А. Татенко, С.Т. Шацкий, Ю.И. Юричка өздөрүнүн илимий эмгектеринде чагылдырган.

Бул маселенин социологиялык аспектинин Ю.Н. Крупка, Ф.А. Лопушанский, К.К. Матвеев, И. Н. Туркевич социологиялык изилдөөлөрүндө аныктаган [4]. Бирок ошого карабастан Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарында өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алуу процессин башкарууну ишке ашырууда педагогикалык ыкмаларды колдонуу боюнча илимий-теориялык жана практикалык жактан изилдөөлөрдүн жетишсиздиги зээнди кейитет. Бул кемчиликтер төмөндөгү карамакаршылыктардан улам келип чыккандыгы дайын:

➤ өспүрүмдөр арасында кылмыштуулуктун жана укук бузуулардын деңгээлин түшүргөн социалдык муктаждык жана кыргыз коомчулугундагы негизги социалдык институттарда иштелип чыккан теориялык жана практикалык жактан колдонуучу потенциалдардын жетишсиздигинен;

➤ азыркы педагогикалык жактан илимий жетишкендиктер учурдун талабына ылайык жаш өспүрүмдөр арасында укук бузууларынын алдын алуу маселесин чечүүдө педагогикалык ыкмаларды колдонуу менен чечүү мүмкүнчүлүгү түзүлө тургандыгы. Ал эми ички иштер органдарында бул мүмкүнчүлүктү эффективдүү колдонуу жетишээрлик эмес экендигинен;

➤ ички иштер органдарында өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алуу боюнча өткөрүлгөн иш-чараларды өткөрүү ыкмаларынын өзгөрүүсү, бирок аны башкарууда белгилүү бир багыттагы структуранын жоктугунан экендиги байкалууда.

Бул проблеманы чечүүдө ички иштер органдарынын иштөө системасында жаш өспүрүмдөрдүн арасында укук бузуулардын алдын алуу процессинде кандай педагогикалык шартта ишке ашыруу маселеси пайда болгондон улам аталган маселе ушул

күнгө чейин актуалдуу бойдон калып келүүдө. Ошондон улам ички иштер органдарынын иштөө системасында өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алууну башкаруу структурасын уюштуруу модели педагогикалык практикада жетишээрлик даражада иштеп чыгуу мезгил талабы катары өз маңызынын баалуулугун айгинелейт.

Жаш өспүрүмдөр бул биздин келечек муундарыбыз болгондуктан, азыркы күндө аларды туура жолго багыттап, келечек муундарыбызды сактап калуу улуу жана орто муундун айныгыс милдети.

Өлкөдөгү экономикалык шартка байланыштуу көпчүлүк үй бүлөдө ата эне үй-бүлөнү каржылоо үчүн акча табуу максатында чет элде эмгектенип, өзүнүн балдарынын тарбиясына көңүл буруу жагы кайдыгер бойдон калууда. Балдар көзөмөлсүз кароосуз калгандыктан оюна келгенин жасап, интернет булактарынан, уюлдук кол телефондордон ар түрдүү психологиясын бузуучу тарбияга терс таасир берүүчү маалыматтарды алып, жаш кезинен психологиясы ууланып жаткандыгы өкүнүчтүү. Бул көйгөйлүү маселеден канткенде арылабыз, өспүрүмдүн тарбиясын бузулуусун алдын алууда кайсыл ыкмада иш жүргүзүү зарылдыгы бар экендиги ар бир өлкөнүн кызыкчылыгын ойлогон инсандын жүрөгүн өйгөн маселе.

Бул көйгөйлүү маселени чечүүдө 2005-жылдын 26-апрель күнү Кыргыз Республикасынын жогорку кенеш тарабынан кабыл алынган Кыргыз Республикасындагы укук бузуулардын алдын алуу жөнүндөгү мыйзамынын 8-беренесинде, укук коргоо жана сот адилеттиги органдарына тиешелүү 9-беренесинде, билим берүү тармагынын органдары жана окуу жайлары боюнча 10-беренесинде, саламаттыкты сактоо органдары жана мекемелеринин 11-беренесинде, социалдык коргоо жана калкты ишке орноштуруу органдарынын 12-беренесинде, коомдук уюмдар боюнча 13-беренесинде, жалпыга маалымдоо каражаттары боюнча 14-беренесинде, жергиликтүү мамлекеттик администрациялар, өз алдынча башкаруу органдары жана айыл өкмөтү тарабынан жүзөгө ашыруу максатында бардык милдеттер көрсөтүп белгиленип, өспүрүмдөр арасында укук бузууларын алдын алууда мамлекеттик мекемелер үчүн өзүнө тиешелүү жоопкерчилик каралган [6]. Бирок ар бир мамлекеттик мекемелер мисалы: билим берүү мекемелери, үй-бүлө жана балдардын укугун коргоо бөлүмдөрү, үй бүлөлүк дарыгерлер тобу, ички иштер органдары, прокуратура кызматкерлери, аскер комиссариаттары, жаштар комиттери ж.б. ар бири жеке өзүнчө максаты бир бирок багыты түрдүүчө жеке чыгармачылыкка жараша иш чараларды алып барышууда. Бирок, коомдук уюмдардагы акасакалдар соттору, аялдар кенештери, ата-энелер комитеттери, диний мекемелер, балдар комиссиялары бул документти кагаз жүзүндө кабыл алышкан менен иш жүзүндө эч кандай жыйынтыгы жоктугу көрүнүүдө. Ошол себептүү ар бир ишкана жана

мекеме кайдыгер карабай, жаш өспүрүмдөрдүн тарбиясын ойлобой жеке өз кызыкчылыгын ойлоп жаткан мезгили. Бул чындык. Мисалы билим берүү мекемелеринде каттоодо турган өспүрүмдөрдүн саны көбөйүп кетсе, жогорку жетекчилик тарабын сөз тийүүсүнөн чочулап, ички иштер органдарына, прокуратурага, жасалма фактыларды дирекция берип, ачык эсеп–кысап берүүдөн качып, жаап жашыргандыгы чындык.

Ал эми социалдык педагогдор менен үй бүлө жана балдардын укугун коргоо бөлүмү, райондук социалдык жактан колдоо бөлүмүнүн айыл округундагы социалдык кызматкелери, жаштар комиттетери менен бир дагы байланыш жок экендиги же болсо да чанда гана бир байланыш жасашкандыгы да чындык экендиги баарыбызга маалым.

Жогоруда белгиленген аргументтерге таянып, мыйзамда белгиленгендей өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алуу боюнча жоопкерчилиги жүктөлгөн ишкана мекемелер, күч органдары, өспүрүмдөр иштери боюнча кызыктар бөлүмдөр жана коомдук уюмдардын баарын бир түзүмгө келтирип, бириктирип, өспүрүмдөр арасында укук бузуулардын алдын алууну башкарууну уюштуруу моделин педагогикалык практикада жетишээрлик

даражада иштеп чыгып, аны практикада колдонуу зарылчылыгы туулууда.

Адабияттар:

1. Агулина С.В. Социально-педагогические факторы, способствующие проявлению подростковой дезадаптации // Культура мира и толерантность в стратегии открытого образования: Материалы научно-практической конференции/ Ред. Н.Н.Сотникова.– Ставрополь: Ставрополье, 2002. – 88 с
2. Белкин А.С. Внимание – ребёнок. Причины, диагностика, предупреждение отклонений в поведении школьников.– Свердловск: Среднеурал. кн. изд-во, 1981. – 120 с
3. Бочарова В.Г. Социальная микросреда как фактор формирования личности школьника: Автореф. дисс. докт. пед. наук. – М., 1991.
4. Лапушанский Ф.А, Крупка Ю.Н., Туркевич И.К. и др. Криминологические проблемы профилактики правонарушений молодежи. Опыт конкретно-социологического исследования. – Киев, 1986. – 208 с.
5. Мудрик А.В. Роль социального окружения в формировании личности подростка. – М.: Знание, 1979.– 40 с.
6. Сборник нормативных правовых актов Кыргызской Республики по профилактике правонарушений// Бишкек 2008.130-с.
7. Тагирова Г.С. Психолого-педагогическая коррекционная работа с трудными подростками. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 128 с.

Рецензент: д.филол.н., профессор Байгазиев С.